

ISSN 2304-4756

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРИМІНОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ

ВІСНИК КРИМІНОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ

Збірник наукових праць
№ 2 (21) 2019

Засновник та видавець –
Харківський національний університет
внутрішніх справ
Виходить 2 рази на рік
Заснований у травні 2012 року

Харків 2019

УДК 343.2(477)(075.8)

ББК 67.9 (4УКР)305

В 45

*Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 8 від 30 серпня 2019 року),
рішенням правління Кримінологічної асоціації України
(протокол № 2 від 27 серпня 2019 року)*

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з юридичних наук (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.10.2015 р. № 1021)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

О. М. Бандурка – д-р юрид. наук, проф., академік НАПрН України, засл. юрист України, президент Кримінологічної асоціації України (Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна) – *головний редактор*; **О. М. Литвинов** – д-р юрид. наук, проф., засл. прац. освіти України (Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна) – *заступник головного редактора*; **Є. О. Гладкова** – канд. юрид. наук, старший дослідник (Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна) – *в. о. відповідального секретаря*; **В. С. Батиргареева** – д-р юрид. наук, старший наук. співроб. (Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків, Україна); **Х. Валкова** – д-р юрид. наук, проф., віце-голова Чеської Кримінологічної асоціації, член Європейського товариства кримінологів (м. Прага, Чеська Республіка); **Т. А. Денисова** – д-р юрид. наук, проф., засл. юрист України (Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернівці, Україна); **О. М. Джужа** – д-р юрид. наук, проф., засл. юрист України (Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна); **В. П. Ємельнов** – д-р юрид. наук, проф. (Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна); **О. О. Житний** – д-р юрид. наук, проф. (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна); **К. Б. Левченко** – д-р юрид. наук, проф. (Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда - Україна», м. Київ, Україна); **О. М. Литвак** – д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України, засл. юрист України, засл. діяч науки і техніки України, віце-президент Кримінологічної асоціації України (м. Київ, Україна); **Г. Марковська** – канд. юрид. наук (Університет Англія Раскін, м. Кембридж, Велика Британія); **Ю. В. Орлов** – д-р юрид. наук, проф. (Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна); **Є. О. Письменський** – д-р юрид. наук, проф. (Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, м. Миколаїв, Україна); **П. Пойман** – д-р юрид. наук, член Комітету Чеського кримінологічного товариства (Празький інститут досліджень з питань безпеки (PSSI), м. Прага, Чеська Республіка); **Є. Л. Стрельцов** – д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України, засл. діяч науки і техніки України, віце-президент Кримінологічної асоціації України (Південний регіональний науковий центр Національної академії правових наук України, м. Одеса, Україна); **В. Б. Харченко** – д-р юрид. наук, проф. (Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна); **О. М. Храмцов** – д-р юрид. наук, доцент (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна); **О. О. Юхно** – д-р юрид. наук, проф. (Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна); **І. С. Яковець** – д-р юрид. наук, ст. наук. співроб. (Управління пробації Північно-Східного міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції, м. Харків, Україна); **О. Н. Ярмиш** – д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України, засл. юрист України (Інститут законодавства Верховної Ради України, м. Київ, Україна); **А. М. Яценко** – д-р юрид. наук, проф. (Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна).

Статті збірника висвітлюють широке коло наукових кримінологічних і кримінально-правових питань, актуальних проблем боротьби зі злочинністю, вдосконалення національного кримінального законодавства, правового регулювання, інформаційно-аналітичного й організаційно-управлінського забезпечення протидії злочинності в Україні тощо.

Для науковців, правоохоронців-практиків, здобувачів, ад'юнктів, аспірантів, слухачів, курсантів і студентів, а також усіх, хто цікавиться проблемами реформування кримінальної юстиції.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.

За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, тощо відповідають автори публікацій.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Національної академії наук України у розділі «Наукова періодика України», а також на офіційному сайті видання (www.visnikkau.webnode.com.ua).

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019

© Кримінологічна асоціація України, 2019

ЗМІСТ

СТАТТЯ НОМЕРА

ОРЛОВ Юрій Володимирович ПОСТМОДЕРНА КРИМІНОЛОГІЯ: ОСНОВНІ ГНОСЕОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ	13
--	----

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

БУСОЛ Олена Юріївна ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ КОРУПЦІЇ ЯК ЗЛОЧИНУ ПРОТИ ЛЮДСТВА	25
ЦВІРКУН Наталія Юріївна ЩОДО РОЛІ НАСТУПНОСТІ В РЕФОРМУВАННІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	34
КОНДРАТОВ Дмитро Юрійович КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ ТАЄМНИЦІ ЛИСТУВАННЯ, ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ, ТЕЛЕГРАФНОЇ ЧИ ІНШОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ, ЩО ПЕРЕДАЮТЬСЯ ЗАСОБАМИ ЗВ'ЯЗКУ АБО ЧЕРЕЗ КОМП'ЮТЕР	43
КАЗНАЧЕСЬВА Дар'я Володимирівна ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ	54
СИЙПЛОКІ Микола Васильович ОХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ (ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ)	61
ФОМЕНКО Марина Василівна ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ РОЗДІЛОМ V ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ	68

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЇ

БАНДУРКА Олександр Маркович, ЛИТВИНОВ Олексій Миколайович НАУКА КРИМІНОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНА	79
ГЛАДКОВА Євгенія Олексіївна СТАН, СТРУКТУРА Й ДИНАМІКА НАРКОЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	92
МЕДИЦЬКИЙ Ігор Богданович «НАСЛІДКИ» ТА «ЦІНА» ЗЛОЧИННОСТІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ І РІВНІ СПІВВІДНОШЕННЯ	101
НОСАЧ Андрій Володимирович АСОЦІАЛЬНЕ ТЛО ЯК ПЕРЕДУМОВА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ Й ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ	110
САЗОНОВ Василь Вікторович НАПРЯМКИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	118
ОЛІШЕВСЬКИЙ Олександр Володимирович СУЧАСНІ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ РАСОВОЇ ЧИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ	126
ЛИТВИНОВ Олексій Миколайович, ГЛАДКОВА Євгенія Олексіївна КРИМІНОЛОГІЧНА ОСВІТА В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНА	134

ШЕВЧУК Тетяна Анатоліївна ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ВТЯГНЕННЯ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ.....	146
МАСЛОВА Наталія Григорівна ПРОБЛЕМА ДЕТЕРМІНАЦІЇ У СТРУКТУРІ ДИСКУРСУ ПОСТМОДЕРНА	153
ФІАЛКА Михайло Ігоревич КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ: СУТНІСТЬ І СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЬ	162
ФІЛІПЕНКО Наталія Євгенівна ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ.....	172

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

КУРБАТОВА Ірина Сергіївна БЕЗПЕКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	186
---	-----

Трибуна молодих учених

СОКУРЕНКО Віталій Валерійович ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ.....	195
ТНАДЖІ Василь Григорович ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГРУБЕ ПОРУШЕННЯ УГОДИ ПРО ПРАЦЮ (СТ. 173 КК УКРАЇНИ)	204
БАДЮКОВ Юрій Вячеславович СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПОГАНОВОГО ПОВЕДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ ЯК ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 434 КК УКРАЇНИ	212
БЕСЧАСТНА Вікторія Вікторівна ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ Й ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЗА КК УКРАЇНИ	220
МЕЗЕНЦЕВА Анастасія Андріївна ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ЖІНОЧОЇ ТА ЧОЛОВІЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	230

РЕЦЕНЗІЇ

СТРЕЛЬЦОВ Євген Львович ФУНДАМЕНТАЛЬНА ПРАЦЯ ІЗ СУЧАСНОЇ КРИМІНОЛОГІЇ	239
---	-----

НАШІ АВТОРИ

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ВІСНИК КРИМІНОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ» № 1 (20) 2019.....	242
--	-----

ДО УВАГИ ЧИТАЧІВ

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ, ЯКІ ПУБЛІКУЮТЬСЯ В ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ВІСНИК КРИМІНОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ».....	245
---	-----

УДК 343.97

Ігор Богданович МЕДИЦЬКИЙ,
кандидат юридичних наук, доцент
(Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна)

«НАСЛІДКИ» ТА «ЦІНА» ЗЛОЧИННОСТІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ І РІВНІ СПІВВІДНОШЕННЯ

Наслідки злочинності потребують свого комплексно-системного вивчення і як важлива складова кримінологічної теорії, і як інформаційний базис для розробки обґрунтованої та раціональної політики держави у сфері боротьби зі злочинністю. На підставі аналізу розкрито кримінологічне розуміння категорій, що позначають генеровані злочинністю зміни; запропоновано авторське визначення терміну «наслідки злочинності».

Ключові слова: *наслідки злочинності, ціна злочинності, збитки від злочинності, втрати від злочинності.*

Постановка проблеми. Криміногенна ситуація на сьогодні не знаходить адекватного відтворення у даних статистики (кримінальної, економічної, соціальної, демографічної та ін.), що викликано цілим масивом чинників об'єктивно-суб'єктивного характеру. Водночас усвідомлення реальної, а не «адаптованої» цифри, що позначає суспільні втрати від злочинності, повинно виступати наріжним каменем формування обґрунтованої та раціональної стратегії й тактики протидії криміналітету (кримінально-правової, кримінологічної, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої політик).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальну оцінку наслідків злочинності можна простежити у працях Ю. М. Антоняна, О. М. Бандурки, А. А. Герцензона, В. В. Голіни, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. Е. Жалинського, А. П. Закалюка, І. І. Карпеця, Н. Ф. Кузнецової, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. С. Овчинського, В. І. Шакуна та ін. Сучасні публікації науковців (О. Р. Афанасьевої, М. М. Бабаєва, Б. М. Головкина, Р. О. Долотова, Л. В. Кондратюка, В. В. Лунеева, Н. В. Сметаніної та ін.) суттєво розширили арсенал кримінологічної науки, проте комплексних, системних досліджень явно не вистачає. увітчизняній правничій науці фактично відсутні спеціальні дослідження проблематики наслідків злочинності. Існуючі напрацювання переважно дотично торкаються зазначеної категорії –

у межах кримінологічної характеристики злочинності того чи іншого виду або конкретних деліктів чи деліктів певних підгруп/груп.

Стаття має за **мету** узагальнити надбання кримінологічної науки частині її категоріального апарату – «наслідків» та «ціни» злочинності, а також запропонувати авторське бачення їх змістовного наповнення та рівнів співвідношення.

Виклад основного матеріалу. Сучасній кримінологічній літературі відомі різні позначення генерованих злочинністю змін: «ціна», «наслідки», «збитки», «втрати», «школа», причому вони вживаються по-різному: і як слова-синоніми, і як категорії з відмінною якісною характеристикою. Для цієї сутнісної характеристики злочинності найчастіше використовується термін «ціна», який, проте, тлумачиться науковцями неоднозначно, у таких розуміннях, як:

1) *збитки*: «обсяг і характер прямого та непрямого збитку від злочинів» [7, с.63];

2) *наслідки*: «злочинні наслідки, які тягнуть за собою протиправну зміну суспільних відносин, що полягає у повному або частковому, тимчасовому або постійному утрудненні або ліквідації можливості здійснення суб'єктом відносин своїх інтересів» [12, с. 99]; «кримінологічний показник, що відображає економічні або інші наслідки злочину, які мають вартісне втілення та піддаються економічній оцінці, а також витрати на упередження злочинності» [13, с. 68];

3) *збитки/втрати/витрати/школа*: «інтегральний показник, який складається від прямих (примарних) і непрямих (секундарних) втрат, пов'язаних із злочинними та іншими антисуспільними проявами і ресурсами, які направлені на запобігання та боротьбу зі злочинністю» [5, с. 19]; «прямі та побічні витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає держава і суспільство внаслідок вчинення злочинів, спрямовані на подолання наслідків злочинних діянь, утримання всієї правоохоронної, пенітенціарної системи, та інших інститутів держави, а також сукупні активи злочинних угруповань і їх витрати на підтримку своєї злочинної діяльності» [15, с. 329]; «грошовий вираз сукупних витрат і втрат громадян, організацій та держави від злочинності протягом певного часу» [14, с. 77]; «грошова оцінка: а) шкоди (прямої й побічної), спричиненої сукупністю злочинів, учинених на певній території за певний період часу; б) економічних та інших, які піддаються грошовій оцінці, обов'язкових витрат держави, пов'язаних з боротьбою із злочинністю на певній території за визначений період часу (витрати на утримання поліції, виправних колоній та ін.); в) витрат суспільства на досягнення безпеки від кримінальних загроз» [9, с.18]; «реальна сукупність збитків, втрат, затрат, шкоди, спричинюваної особистості, суспільству та державі вчиненням злочину та існуванням злочинності» [1, с. 12–14].

Представники соціоантропологічного підходу до визначення злочинності (Ю. М. Антонян, В. В. Лунєєв, Л. І. Романова, Н. В. Сметаніна та ін.) стоять на позиціях, відповідно до яких «ціна» злочинності є категорією,

що має умовний характер, тобто такою, що не підлягає точному визначенню. Шкода, яка заподіюється злочинними посяганнями, не може бути повною мірою монетаризована, вирахована в її математично вивіреному сенсі. Науковці, проте, не виключають можливості в окремих випадках підрахувати точний розмір злочинної шкоди (витрати конкретної держави на утримання всієї пенітенціарної системи) [6, с. 8–9].

Однак «ціна» злочинності не зводиться лише до кількості жертв та фізичної шкоди. Є ще і витрати, які припадають на рідних і близьких загиблих, на структури, в яких вони працювали, на страхові компанії, громадські організації, фонди і т. ін. Це – втрати, пов'язані із затратами на медичну допомогу, лікування та реабілітацію, це фізичні й моральні страждання потерпілих і їх родичів (звідси і соціальна обґрунтованість позовів про відшкодування моральної шкоди), втрата доходів, зниження рівня зайнятості та продуктивності праці й багато іншого.

К. М. Хутов у дослідженні «Ціна злочинності: методологія її визначення» услід за М. М. Бабаєвим і В. Ю. Квашисом вважає, що можна виділити «широкий» і «вузький» підходи до вивчення ціни злочинності. За «широкого» підходу в ціну злочинності включатимуть усі мислимі соціальні наслідки злочинності, у тому числі й ті, які важко піддаються підрахунку або які взагалі не можна обчислити будь-яким чином. Зокрема, складно або практично неможливо оцінити негативну дію злочинності на моральні цінності або непрямі наслідки, віддалені у часі, так само, як і наслідки, що «впливають» одне з іншого та мають узагальнений характер. у кінцевому підсумку ціна злочинності залишатиметься ілюзорною через неможливість обчислення всіх можливих наслідків злочинності у грошовому еквіваленті. Виключно застосування «вузького» підходу надасть можливість розробити таку методологію оцінювання наслідків злочинності, з допомогою якої стане ймовірним визначення ціни злочинності [12, с.96].

Вважаємо, що, застосовуючи у кримінологічному обігові як родовий термін «ціна злочинності», ми тим самим залишаємо поза межами цього поняття різноманітні зміни, які далеко не завжди можна позначити через матеріальний еквівалент. Однак від цього вони не перестають бути менш небезпечними, не зникає потреба в адекватній реакції на них з боку держави.

Наприклад, високий рівень злочинності й корупції та низька правова захищеність громадян здатні викликати зниження авторитету державних інституцій будь-якої країни, втрату довіри й неприйняття такої ситуації з боку міжнародної спільноти. і це буде первинним наслідком, який доволі важко оцінити у непристосованих для цієї мети матеріальних засобах обліку. Звичайно, можна говорити про погіршення інвестиційного клімату у державі, що потягло за собою неотриману фінансову допомогу, нереалізовані бізнес-проекти, нестворені робочі місця тощо, але це є наслідками вже другорядного значення. Шкоду від господарських деліктів не варто розглядати тільки через призму безпосередніх майнових збитків. Суб'єкти, винні, наприклад, у привласненні майна, нерідко ще до початку

злочинної діяльності або у процесі її реалізації вчиняють низку дій, спрямованих на полегшення злочину й уникнення притягнення до кримінальної відповідальності. Ці дії можуть полягати, зокрема, у створенні на підприємстві атмосфери, що сприяє приховуванню недоїмок, безгосподарності, знищенню матеріальних цінностей у результаті використання неправильних технологій тощо. Економічні втрати від такої поведінки виходять далеко за межі збитків, які виникають безпосередньо із привласнення майна певної вартості. А який інструментарій треба використати, щоб оцінити наслідки страху перед злочинністю у сучасному суспільстві, починаючи від психологічної реакції конкретного індивіда на загрозу стати жертвою злочину та завершуючи загальноемоційною реакцією страху перед терористами? І чи буде цей інструментарій ефективним? Таких прикладів можна навести ще чимало.

До того ж певні наслідки неможливо уявити навіть у їх кількісному, не те що матеріальному вираженні (горе, нереалізовані життєві перспективи, втрата можливості отримати естетичне задоволення через знищення чи викрадення творів мистецтва). Видатні економісти застерігали від визначення грошових еквівалентів для цінностей, що якісно перевищують ринкові мінові. «Грошові обчислення, – відзначає Людвіг фон Мізес, – мають зміст тільки для цілей економічних розрахунків. Вони використовуються заради контролю економії використання ресурсів. Кожне розширення сфери грошових обчислень призводить до помилок... Вводить в оману їх використання для визначення цінності того, що не може брати участі у ринковому обігові, як, наприклад, спроба оцінити втрати від еміграції чи війни. Усе це приклади дилетантства, навіть коли їх здійснюють найкомпетентніші експерти» [цит. за 10, с. 228].

Однак названі різновиди ситуацій хоча б узагальному вигляді, але повинні братися до розрахунку під час оцінювання характеру й масштабів наслідків злочинності. Єдиною умовою тут має виступати чітке встановлення причинного зв'язку між злочинною поведінкою та викликаними нею негативними змінами «матеріального» й «нематеріального» змісту.

Кримінологічна література послуговується також і категорією «соціальні наслідки злочинності», розуміючи при цьому її неоднаково – і як синонім термінів «ціна», «збиток» чи «втрати», і надаючи їй самостійного значення. Ототожнення зазначених вище категорій відбувається або шляхом широкого тлумачення поняття «ціна» злочинності, або шляхом звуження терміну «соціальні наслідки». у першому випадку до змісту «ціни» злочинності включається вся сукупність фактично заподіяної шкоди, яку змушені «віддавати» чи «оплачувати» держава, суспільство та громадяни, тобто те, що вони неминуче втрачають через існування злочинності. у другому випадку науковці звужують зміст соціальних наслідків злочинності до того обсягу шкоди, який може бути визначений, обчислений і підрахований [1, с.11].

Одні фахівці розуміють під наслідками злочинності шкідливі й небезпечні соціальні зміни, які виникають як результат вчинення окремих злочинів, а також існування злочинності як масового явища [2, с. 181]. Інші

трактують досліджуване явище більш широко та розуміють його як «реальну шкоду, що заподіюється злочинністю, яка полягає у сукупності причинно пов'язаних із злочинними діями прямих та непрямих, безпосередніх та опосередкованих негативних змін (втрати, збитки тощо), яким, у кінцевому рахунку, піддаються соціальні (економічні, моральні, правові і ін.) цінності, а також сукупність економічних та інших витрат суспільства, пов'язаних із організацією боротьби зі злочинністю та профілактикою злочинів» [3, с. 246].

В. В. Лунеев визначає наслідки злочинності як величезну сукупну шкоду, спричинявану суспільним відносинам [11, с. 37].

Із точки зору Р. А. Сабітова, під наслідками злочинності необхідно вважати сумарну соціальну та несоціальну, пряму і непрямую шкоду, яку завдає злочинність [14, с. 80].

С. В. Бородін оцінює наслідки злочинності як ознаку (властивість), частину, результат злочинності у цілому. Як ознака (властивість) злочинності наслідки характеризуються суспільною небезпечністю та протиправністю, що надає можливість виокремити їх серед інших наслідків людської життєдіяльності. Як частина злочинності наслідки виступають її складовим елементом, нерозривно пов'язаним із діями (бездіяльністю) злочинців. Як результат злочинності наслідки демонструють її підсумок, який свідчить про розміри завданої суспільству та громадянам шкоди [4, с. 61].

На думку О. Р. Афанасьєвої, соціальні наслідки злочинності – це «соціально-правове, історично мінливе явище, що являє собою неусувну сукупну реальну шкоду, спричинявану злочинністю у зв'язку із вчиненням злочинів та організацією протидії злочинності особою, суспільством і державою» [2, с. 185]. З погляду науковця, категоріям «наслідки» та «ціна» злочинності слід надавати відмінні значення і, відповідно, різне розуміння, оскільки:

1) *ці категорії різняться за змістом*; зміст соціальних наслідків злочинності становить сукупна шкода, завдана злочинністю соціальним, економічним, морально-психологічним та іншим суспільним відносинам, що виражається у сукупності причинно пов'язаних зі злочинною поведінкою прямих і непрямих, безпосередніх та опосередкованих негативних змін, а також сукупність економічних та інших затрат держави, суспільства та громадян, пов'язаних із протидією злочинності та соціальною профілактикою злочинів; «ціна» злочинності формується шляхом обліку різних видів установлених та розраховуваних втрат від злочинів, отже, поняття «соціальні наслідки злочинності» видається більш змістовним та об'ємним, що охоплює «ціну» злочинності;

2) *«ціна» злочинності визначається виключно втратами, які можна розрахувати та визначити, затратами, встановлення яких можливо, які до того ж є причинно пов'язаними із вчиненими злочинами*; до соціальних наслідків також належить сукупність негативних змін, що реально виникла, але ці наслідки можуть бути як прямо, так і опосередковано пов'язаними із злочином – як ті, що точно розраховуються, так і інші, як ті, що точно

можуть бути визначені, так і інші; важливо лише те, що їх виникнення було обумовлено злочинністю;

3) *аналізовані категорії мають різне кримінологічне значення* [1, с. 11].

Вважаємо обґрунтованою висловлену у літературі тезу про необхідність різної кримінологічної оцінки понять «наслідки» та «ціна» злочинності, які слід співвідносити між собою як загальне й одиничне. Буквальне розуміння «ціни» як вартості того чи іншого товару, вираженої у грошових одиницях, передбачає, що вона обумовлюється та взаємно погоджується сторонами відносин у добровільному порядку. Умови щодо взаємності та добровільності під час переходу товару навряд чи можна сприйняти у відносинах «злочинець↔жертва», коли правоохоронюваним благам та інтересам завдається шкода у протиправний (агресивно-насильницький, обманно-шахрайський чи інший) і виключно односторонній спосіб.

Уявляється також можливим частково відійти від домінуючої у сучасній кримінологічній науці позиції фактичного ототожнення наслідків злочинності виключно з негативом, із шкодою (реальною, величезною, неусувною), адже виклик, кинутий суспільству злочинністю, самим своїм фактом існування детермінує і появу чинників нейтрального/позитивного характеру. Злочинність на одному рівні із такими явищами глобального характеру, як війни, стихійні лиха, економічні реформи тощо, можна вважати каталізатором нових процесів і явищ у суспільстві. Вони, безперечно, є похідними від первинних наслідків – негативних змін і деформацій, наслідками, так би мовити, другого порядку, але вони теж існують. Наприклад, політика держави у сфері протидії контрабанді товарів може й повинна містити заходи, спрямовані на посилення конкурентоспроможності та якості діяльності вітчизняного виробника (за рахунок економічних преференцій, пільг в оподаткуванні, створення робочих місць тощо). Необхідність протидіяти тому чи іншому виду злочинності (у тому числі засобами кримінально-правового впливу) вимагає внесення з метою вдосконалення відповідних змін до чинного законодавства; стабільна та динамічна зміна будь-якого закону буде й повинна відігравати роль загальної превенції.

Витрати суспільства на досягнення безпеки від кримінальних загроз, на думку Р. О. Долотова, не можна однозначно віднести до негативних наслідків злочинності. Розвиток ринку забезпечення безпеки від криміногенних ризиків вносить також і позитивний внесок у розвиток суспільства (економіки, науки тощо) [9, с. 18].

Учений вважає, що відповідні етичні установки мають своїм наслідком методологічну обмеженість науки. Розглядаючи кримінологічні питання лише у моральній системі координат та відмовляючись від аналізу цих проблем крізь призму економічної раціональності, ми відриваємося від існуючої реальності, будуємо утопію. Ухвалення державних рішень, у тому числі й у сфері боротьби зі злочинністю, ґрунтується передусім на політичній та економічній мотивації, а не на етичній. Водночас повне ігнорування етичних установок на догоду економічній раціональності

є також неможливим, адже це суперечить сформованим в культурному середовищі стереотипам мислення, що, у кінцевому рахунку, може призвести до самознищення людини [8, с. 21].

Досліджуючи кримінологічний показник «ціни транскордонної злочинності», С. О. Філіппов теж не відносить витрати на безпеку до негативних наслідків злочинності, наводячи на користь цього такі аргументи. Безпечний стан об'єкта, що охороняється правом (автор говорить про відносини у прикордонній сфері – І. М.), є беззаперечною цінністю. у такому випадку інвестиції у систему протидії транскордонній злочинності гарантують розвиток транскордонних відносин, забезпечують позитивну соціодинаміку держави й допомагають утримувати належний баланс між заходами протидії кримінальним загрозам та належним рівнем безпеки з безумовним дотриманням прав і свобод людини та громадянина [16, с. 227].

Використання вартісних оцінок для універсального вимірювання всіх благ (у тому числі і людського життя) призвело до появи принципово нових антикримінальних концепцій. Наприклад, низка економістів-кримінологів наполягає на тому, що організована злочинність (монополізація злочинних промислів) є прийнятнішою за дезорганізовану злочинність, оскільки монополізація злочинного виробництва призводить до зниження рівня злочинності та до одночасної економії витрат на запобігання злочинності.

Лауреат Нобелівської премії з економіки 2005 р., економіст-кримінолог Томас Шеллінг зазначав, що «деякі цілі організованої злочинності збігаються з цілями суспільства – це мінімізація міжособних банд та всіх насильницьких побічних наслідків злочинів, навіть уникнення, згідно з домовленістю, певних видів злочинів. Якщо це так, то не слід бажати, <...> щоб уся злочинність була менш організованою. Можливо навіть, нам необхідно, щоб деякі види злочинності були б більш організованими, ніж зараз» [8, с. 21].

Остаточного пропонуємо підтримати використання у науковому обігу саме категорії «наслідки» злочинності як відповідного родового поняття (яке охоплює собою ціну, збитки, втрати, витрати, затрати); що є доволі різними й при цьому конкретними, здатними торкатися численних сфер життєдіяльності людей (політичні, економічні, фізичні, медичні, моральні, психологічні, сімейні, виробничі, технічні, організаційні, військові, наукові та інші наслідки). Наслідками злочинності обґрунтовано вважати *абсолютну сукупність підсумкових змін, переважно негативного змісту: генерованих злочинністю для держави, суспільства й особистості (безпосередні наслідки); а також вимушену реакцію останніх на факт її існування та розвитку, втілену у затратах на організацію боротьби зі злочинністю та запобігання злочинним проявам (опосередковані наслідки).*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фундаментальна проблема «наслідків» злочинності не перебуває у векторі розвитку кримінологічної науки у достатньому для неї обсязі. Для існуючих наукових розробок у цій частині є характерними фрагментарність і розпорошеність матеріалу. Важливість включення вказаної категорії саме до основних, а не

до додаткових параметрів злочинності усвідомлюється й обґрунтовується далеко не всіма ученими; спеціальна література не володіє такими вкрай необхідними напрацюваннями стосовно методології та конкретних методик розрахунку всіх тих змін, які детермінує для людини, суспільства та держави злочинність фактом свого існування. Сучасна кримінологічна доктрина потребує формування нового різновиду теорії – консеквенціології злочинності (від лат. *consequentia* – наслідок, і давн.-грец. *λόγος* – вчення) із відповідними завданнями та дослідницьким інструментарієм.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Афанасьева О. Р. «Цена» преступности и проблемы ее исчисления. *Проблемы укрепления законности и правопорядка: наука, практика, тенденции*. 2012. № 5. С. 9–16.
2. Афанасьева О. Р. Социальные последствия преступности: понятие, признаки, показатели. *Общество и право*. 2013. № 3 (45). С. 181–185.
3. Бабаев М. М. Цена преступности: проблемы теории и практики. *Российский криминологический взгляд*. 2009. № 2. С. 246–259.
4. Бородин С. В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы : монография / гл. ред. В. Н. Кудрявцев ; Академия наук [АН] СССР, Институт государства и права. М. : Наука, 1990. 272 с.
5. Вилкс А. Я. Цена преступности как уголовно политическая и криминологическая категория. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.). Одеса : Фенікс, 2013. С. 18–21.
6. Голина В. В., Брояков С. В. Теоретико-прикладні питання поняття «ціни» злочинності та її обчислення. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2 (12). С. 1–11.
7. Даньшин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии : монография. Харьков : Прапор, 2005. 224 с.
8. Долотов Р. О. Цена преступности как показатель общественной опасности преступности. *Актуальные проблемы экономики и права*. 2012. № 4. С. 20–25.
9. Долотов Р. О. Цена преступности как криминологический показатель: некоторые методологические аспекты. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2012. № 3. С. 15–21.
10. Кондратюк Л. В., Овчинский В. С. Криминологическое измерение / под ред. К. К. Горяинова. М., 2008. 272 с.
11. Лунеев В. В. Социальные последствия, жертвы и цена преступности. *Государство и право*. 2009. № 1. С. 36–56.
12. Моисеева И. А. Цена преступности как фундаментальная проблема криминологии. *Vesnik Hrodzenskaha Dziarzhavnaha Universiteta Imia Ianki Kupaly. Seryia 4. Pravaznaustva*. 2014. № 6 (184). С. 95–100.

13. Мельничук Т.В. Економіко-кримінологічний аналіз ціни злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 21. Ч. 1. Т. 3. С. 64–69.

14. Сабитов Р. А. Криминологические проблемы исследования последствий преступности. *Юридическая наука и правоохранительная практика*. 2014. № 4 (30). С. 76–81.

15. Сметаніна Н. В. До питання визначення «ціни» злочинності у сучасному суспільстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 327–330.

16. Філіппов С. О. Криминологічне значення показника «ціна транскордонної злочинності». *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 225–230.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2019.

Игорь Богданович МЕДИЦКИЙ,

кандидат юридических наук, доцент

(Прикарпатский национальный университет им. Василя Стефаныка, г. Ивано-Франковск, Украина)

«ПОСЛЕДСТВИЯ» И «ЦЕНА» ПРЕСТУПНОСТИ: КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ И УРОВНИ СООТНОШЕНИЯ

Последствия преступности нуждаются в комплексно-системном изучении, и в качестве важной составляющей криминологической теории, и в качестве информационного базиса для разработки обоснованной и рациональной политики государства в сфере борьбы с преступностью. На основании анализа раскрыто криминологическое понимание категорий, которые обозначают генерирующие преступность изменения; предложено авторское определение термина «последствия преступности».

Ключевые слова: *последствия преступности, цена преступности, убытки от преступности, потери от преступности.*

Ihor B. MEDYTSKYI,

PhD in Law, Associate Professor

(Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine)

“CONSEQUENCES” AND “VALUE” OF CRIME: CRIMINOLOGICAL CONTENT AND RELATED LEVELS

The consequences of crime need a comprehensive and systematic study, both as an important component of criminological theory, as well as an information basis for the development of sound and rational state policy in combating crime. Based on the analysis, the author has revealed criminological understanding of the categories that indicate crime-generating changes; the author has offered own definition of the term of “crime consequences”.

Key words: *consequences of crime, value of crime, damage from crime, loss from crime.*